

Et åbent sind

På vej til Holberg. En bog om hans tænkning

Version 3.2 - 14.07.2005

Billeskov Jansen refererer og karakteriserer teodicé-diskussionen i sine kommentarer til Epistel-udgaven (bind 6, s. 8-15). S. 13 skriver han:

I 1750 indrømmer Holberg »ikke blot, at Leibniz' Théodicée ikke har kuldkastet Bayles Theses (Ep. 320), men at "mange holder for, at Bayles største Antagonister .. intet have udvirket" (Ep. 322). Hans egen Udvej er da at opgive det metafysiske Ræsonnement og henfly til et historisk-dogmatisk: Verden var fra Guds Haand fuldkommen, men fordærvedes ved Syndefaldet (Epp. 225. 232. 274. 320. 322). Det vil sige, at H har afskrevet Filosofiens Hjælpemidler og holder sig til Aabenbaringstroen alene.

[...]

H har over for det Ondes Problem udviklet sig imod Tidsaanden, saa at sige baglæns, tilbage til Ortodoksiens Positioner«.

Måske har Billeskov ret, for der er meget der - ud over en umiddelbar læsning af Holberg - peger i dén retning, men jeg er nu aldrig blevet helt overbevist siden jeg første gang læste det citerede for omtrent 35 år siden. Skulle Holberg have været igennem så mange overvejelser og spekulationer for til sidst at drage en så dogmatisk eller enfoldig konklusion?

Det er vel ikke umuligt, men temmelig påfaldende.

Måske er der en anden forklaring, der egentlig er ret nærliggende? Måske var Holbergs konklusion nemlig at Bayle havde ret, men at han, Holberg - af forskellige politiske grunde - ikke *turde* sige det lige ud?

Måske drog Holberg således - på det umiddelbare plan - en konklusion der var politisk og religiøst uangribelig, men som til gengæld var så himmelråbende naiv at den måtte tvinge en læser til at drage en rigtigere, men skjult konklusion? I så fald handlede Holberg ganske vist bedragerisk, men - på underfundig og næsten paradoksalt vis - i oplysningens tjeneste.

Måske var Holberg som tænker heller ikke så modsigelsesfri som man umiddelbart kunne tro?

Under alle omstændigheder er der ingen grund til at mene at han - personligt - skulle have behov for at ende som enfoldig dogmatiker; tværtimod er det - psykologisk set - langt mere sandsynligt at han så skarpt og realistisk på situationen, og at han nøgternt kalkulerede hvordan han skulle fremlægge sit standpunkt.

Måske havde Holberg således en dobbelt natur, der fik ham til at være samfundsstøtte i nogle sammenhænge og samfundskritiker i andre? Til at være moralist hér, til at være kritiker af den flade moral dér, og til - ind imellem - at hævde standpunkter der dengang var helt u- eller amoralske? Tag hans åbenlyse glæde ved at fremstille udspekulerede og manipulerende, men dog også ofte jordbundne, figurer i komedierne.

(1) Kan denne tese sandsynliggøres?

(2) Eller kan vi - modsat - afvise den fuldstændig - og til gengæld acceptere Billeskov's tese?

(3) Eller er vi tvunget til at drage en tvetydig og dunkel konklusion?

Man kunne begynde med endnu engang at læse Holberg's egne tekster. Er der andre udsagn der kan belyse hans filosofiske og religiøse standpunkt i de sidste år? Er der ting i skrifterne eller i Holberg's øvrige praksis der støtter eller svækker tesen? Er der andre steder hvor han bruger en lignende teknik?

Endelig kunne man undersøge om der overhovedet er vidnesbyrd om læsere af en skjult Holberg.

En variant af tesen kunne være at Holberg indså at Bayle havde ret, men at han af politiske grunde ikke ville indrømme det, men derimod anbefalede at man - til udvortes brug - fastholdt den lutherske dogmatik. Så kunne den kyndige læser bag lukkede døre fastholde en Baylesk konklusion - hvis man ellers var enig i den - men under alle omstændigheder skulle man udøve en fundamentalistisk praksis?

I så fald taler vi ikke om en renlivet oplysningsmand, men om en orkestrator, for nu ikke at sige manipulator.

Den synlige H: det »bogstavelige« og til tider »moraliske« forfatterskab

(At tale om det »umiddelbare« forfatterskab i stedet for det »bogstavelige« ville være helt misvisende)

Det kontrollerede forfatterskabs øverste og 3' niveau

**Sproglig
beherskelse
Genre- og
stilbevidsthed
Kendskab til
forbilleder**

Den åbenlyst skjulte H: den »pseudonyme« H

En særlig variant er at H (uden at skjule sig) undertiden skriver til et (falsk) pseudonym og tillægger den »pseudonyme« adressat en særlig rolle - således i Epistlerne

- - -

Den tilsyneladende skjulte - og undertiden »amoraliske« - H

Det kontrollerede forfatterskabs 2' og 1' niveau

H i drifternes vold? Den H der er delvis skjult (for ham selv) - eller snarere: den H der er næsten helt ustyrlig

Når H »går bersærk« over for konkurrenter og »provokatører«

Det ukontrollerede, eller kun delvist kontrollerede, forfatterskab

Model 1. Et foreløbigt forsøg på at »få hold« på Holberg's forfatterskab. Maj 2005

Som modellen fremtræder er den temmelig statisk. Noget beror på at den aktuelle model beskriver et afsluttet forfatterskab og nogle af dets modsætninger, men ikke forfatteren eller arbejdsprocessen eller udviklingen i forfatterskabet. Når der i modellen tales om H, er det altså hans forfatterskab der tænkes på, ikke ham selv som person.

En model der ville beskrive forfatteren H osv. må bringe dynamikken og spændingerne frem i lyset. Dels dynamikken på et bestemt tidspunkt, som rummer de spændinger der findes dér - dels en dynamik over tid, udviklingsforløbet med dets skiftende spændinger, konflikter og forløsninger.

Måske vil der i begge tilfælde være tale om en relativt kraftig påvirkningsstrøm nedefra og op, dvs. fra det driftsbestemte til det reflekterede og »elaborerede« - og en relativt svagere påvirkningsstrøm ovenfra og ned.

Måske kan en freudiansk inspireret model hjælpe lidt - især hvis man går forsigtigt til værks?

Fredag 29. april 2005 var der **møde i Holbergsamfundet i Antikvariat Aldus** på Vesterbrogade. Her fremlagde *Erik A. Nielsen*, netop tiltrådt som professor i dansk, en opfattelse der bygger på mange års grundige studier af Holberg's komedier.

Har Erik A. ret, så bør man læse de tidlige komedier som en raffineret studie i bedrageri. Holberg komponerede en række *scenarier* hvor han - inspireret af romerske, italienske og franske forbilleder - lod en sværm af figurer gennemspille forskellige moralske temaer, men hvor udgangen dog var bestemt på forhånd - fuldstændig som Goliath var dømt til at tabe til David.

Holberg interesserede sig, synes det, langt mere for strukturer og strukturel dynamik end for personpsykologi. Figurerne havde selv sagt en vigtig rolle, men primært som 'strukturelle agenter'.

Holberg udleverede de indskrænkede og snævertsindede og viste hvem der fik fordel, hvem der vandt - nemlig de der (som han selv?) kunne gennemskue den givne struktur, løfte sig fra den, instrumentere de andre personer og orkestrere spillet til egen fordel.

Det forekommer mig (hvad jeg også sagde på mødet) at der er mange lighedstræk mellem Erik A.'s læsning af komedierne og min af den holbergske teodicé, så det er klart at jeg har fået en ekstra grund til at fordybe mig i Erik A.'s læsning.

Bjørn Andersen

<http://bjoerna.dk>